

Hordozható múzeum

A Pécsi Műhely kiállítása

Ludwig Múzeum – Kortárs Művészeti Múzeum, 2017. IV. 14. – VI. 25.

LÓSKA LAJOS

A Ludwig Múzeum munkatársai vitathatatlanul szívükön viselik a közelmúlt magyar képzőművészetében meghatározó szerepet játszó alkotótelepek és csoportok tevékenységének a feldolgozását. Tavaly tavasszal láthattuk a Makói Grafikai Művésztelep történetét végigkísérő, alapos, katalógussal dokumentált tárlatot. Az idén pedig április elején nyílt a *Párhuzamos avantgárd* című, a Pécsi Műhelyt (1968–1980) ismertető kiállítás. (A katalógus ugyan nem készült el a vernisszázsra, de májusban már kezükbe vehetik az érdeklődők.)

PINCZEHELYI SÁNDOR:

Az utcakő a proletariátus fegyvere, 1973, fotó, farost, 50x70 cm

A múlt század hetedik évtizede a fotóalapú munkák, az újkonstruktivizmus, a hard edge, a szeriális kísérletek időszaka volt a képzőművészetünkben. Hogy csak a legismertebb szereplőket említsem, az 1960-as évek végén indult a magyar művészetet ismét az európaival szinkronba hozó Iparterv-generáció és a Szüreenon-csoport. Ez utóbbiban két pécsi illetőségű alkotó is tevékenykedett.

fotó: Berényi Zsuzsa

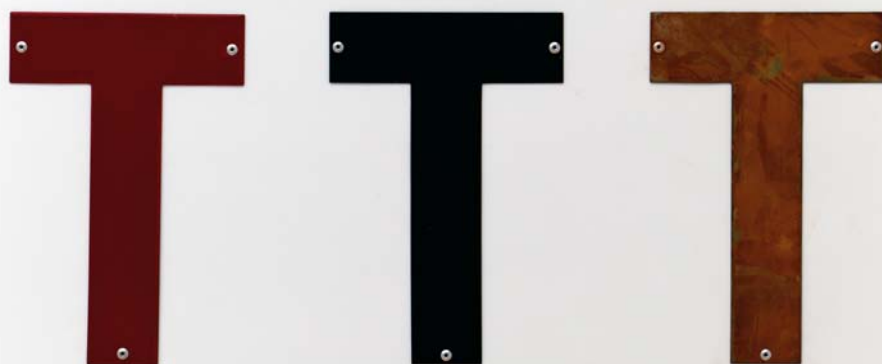
Az 1960-as évek második felétől a síkgeometrikus formaképzés jellemezte az iparterves kiállítások több résztvevőjének, így Bak Imrének

és Nádler Istvánnak, továbbá Fajó Jánosnak a művészetét, ahogy néhány esztendővel később a pécsi csoport tagjainak korai művei is ilyen stílusban készültek. A Pécsi Műhely tevékenységében azonban nem a síkkonstruktivizmus újraértelmezése volt unikális, hanem mindenekeelőtt a táji környezetbe geometrikus elemeket helyező land art akciók (1970–71)¹. Ezekhez hasonló autentikus, a természetből kiinduló táj- és téralakításokat, ma

fotó: Berényi Zsuzsa

divatos szóval természetművészeti alkotásokat rajtuk kívül még a Marosvásárhelyi Műhely néhány képviselője készített 1975 körül.

A csoport igen intenzíven munkálkodott az évtized elején, több egyéni tárlatot szerveztek, két alkalommal is ott voltak a baltónboglári kápolnatárlatokon (1972, 1973), illetve 1974-ben Budapesten, a Fiala Művészek Klubjában. Tájékozottságukat dicséri, hogy válaszoltak másik 24 képzőművésszel együtt Beke László 1971-es *Elképzelés* című felhívására, amelynek témája „a mű = az ELKÉPZELÉS DOKUMENTÁCIÓJA” volt. Számunkra ez a levélváltás azért érdekes, mert Beke le is jegyezte ötleteiket: „Pinczehelyi Sándor (...) javaslatai egy város megszépítésére szolgálnak; elképzelése szerint, tarka színű geometrikus formák bukkannának föl különleges

HALÁSZ KÁROLY:

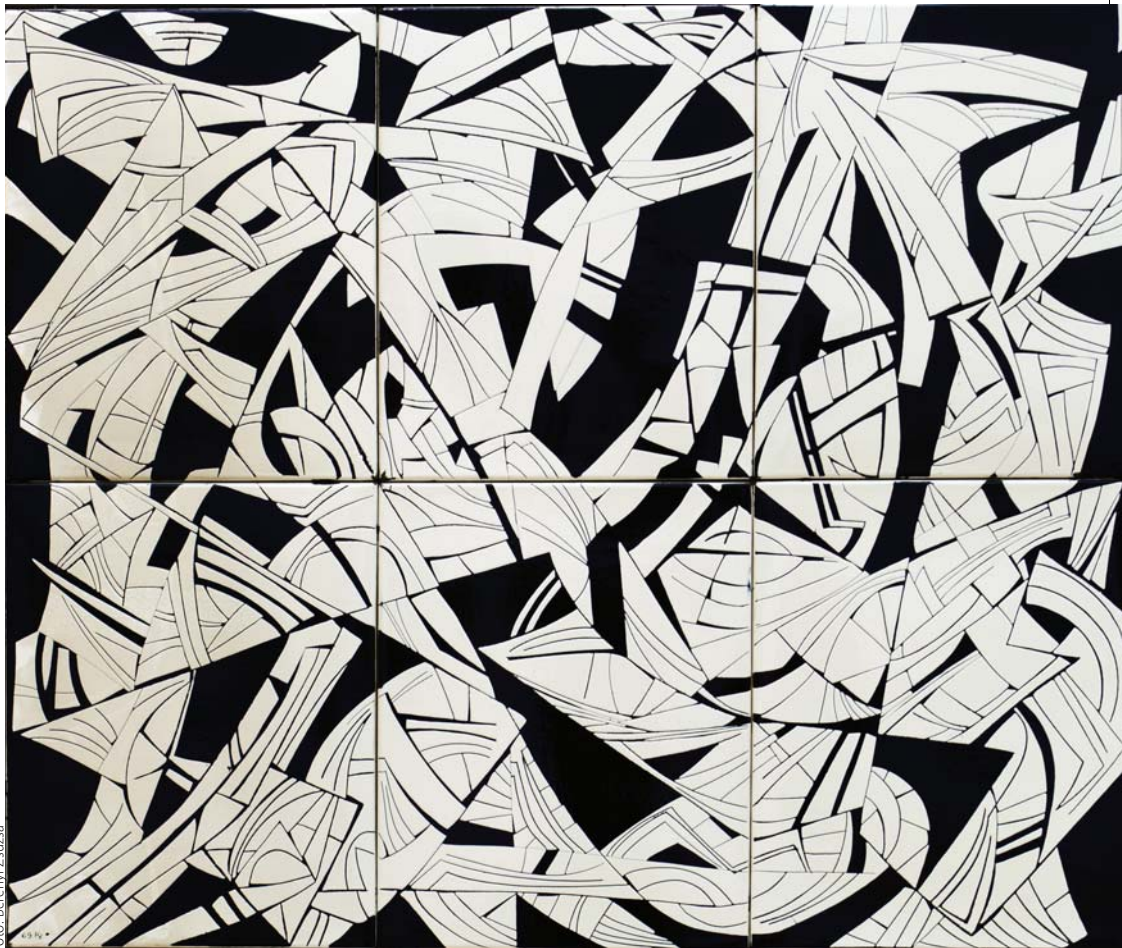
TTT, 1979 körül, zománcozott acéllemez, 20x30 cm darabonként

A progresszív hagyományként a Bauhaust, Victor Vasarely op artját, Martyn Ferenc nonfiguratív festészetét magáénak tekintő pécsi kulturális élet is ekkor kezdett megújulni, emlékezzünk csak az Eck Imre vezette balettre vagy a Modern Magyar Képtár gyűjteményére, amelynek gyarapításában nagy szerepet vállalt Romváry Ferenc művészettörténész. Ő mellesleg 1970-ben egy jelentős avantgárd kiállítást is szervezett, a *Mozgás, '70-et*. Ebben a közegben indult a pályája – Lantos Ferenc vezetésével – a majdani Pécsi Műhely-tagoknak, *Ficzek Ferencnek, Halász Károlynak, Kismányoky Károlynak, Pinczehelyi Sándornak és Szijártó Kálmánnak*.

látványként Pécs különböző pontjain. (...) A pécsi konstruktivista művészek közül Lantos Ferenc egy variációs elméletet ismertet írásokkal és rajzokkal egyaránt; Ficzek Ferenc az optikai csalódások egy fajtáját vizsgálja (térbeli formák felületük megfestésétől vagy a nézőponttól függően más formaként jelennek meg előttünk); Szijártó Kálmán egy hosszú, színes papírcsikkal kísérletezik természeti környezetben, Kismányoky Károly pedig bemutatja egy mű készülésének stádiumait, az első ötlettől a vázlatok és változatok során át a végleges kompozícióig.²

Az igazsághoz hozzátartozik, hogy fotókon dokumentált konceptuális és szériamunkák valamivel korábban születtek Budapesten, mint a Pécsen.

Esetünkben azonban nem az elsőbbség, hanem a megvalósítás ötletessége, eredetisége a fontos, illetve az, hogy a magyar irányzat a nyugati előképektől jól elkülönülő jegyekkel bír. Ilyen különbség volt – mint Dieter Honisch

fotó: Berényi Zsuzsa

Az idők során azután a csoport tagjai egyre jobban specializálódtak, más-más utakon mentek tovább. Halász és Pinczehelyi szinte teljesen a képzőművészet felé fordult, miközben Ficzeknek, Kismányokynak és Szijártónak az érdeklődését a film, az animáció kötötte le.

KISMÁNYOKY KÁROLY: Zománc, 1968, zománczott acéllemez, 100x120 cm

HALÁSZ KÁROLY: TV-installáció I., 1970-71, műanyag, alumínium, 117x60x35 cm, TV-installáció II., 1970-71, festett fa, TV-váz, 52x70x25 cm

fotó: Berényi Zsuzsa

PINCZEHELYI SÁNDOR: Hengerek I-III., 1975, ezüst zselatin nagyítás, papír, 80x80 cm

megjegyezte –, hogy a magyar koncept törekvések jellegét az anyagiak hiánya alakította. Igaz az a sokszor leírt gondolat is, hogy a kelet-közép-európai koncept art politikusabb volt, mint a nyugat-európai előképe. A pécsi művészek munkamódszerét emellett az is meghatározta, hogy szinte minden témát több műfajban is feldolgoztak: az akciókat fotón, fotósorozatokon dokumentálták, majd a fényképekről (szita)nyomatokat készítettek. Ugyanebben az időszakban, 1975-ben születtek a társulás újszerű, szöveg nélküli, folyamatműként is értelmezhető plakátjai.

A Ludwig Múzeumban megrendezett kiállítás (kurátorok: Doboviczki T. Attila és Készman József) a Pécsi Műhely kevésbé ismert és feldolgozott korai periódusára koncentrált. Az ajtón belépve a műhely tagjainak fotói fogadják a látogatót, az egyes termekben pedig megismerkedhetünk geometrikus munkáikkal és zománcképeikkel, de itt vannak a tájképekről készült fotóik és filmjeik is. *A rohanó terek*csek címűn (Pécsvárad, 1971) papírszalagokat lebegtetve futnak a művészek a tájban. Az elkülönítés – Fehérre festett

fotó: Berényi Zsuzsa

HALÁSZ KÁROLY:

Modulált televízió, I-V., 1972-76,
fotó, farost, 80x80 cm

Lépésváltás. Pécsi Műhely-Film
FICZEK FERENC: Arnyékváltás
(6'14"). **HALÁSZ KÁROLY:** Privát
adás (9'26"). **KISMÁNYOKY
KÁROLY:** Nyomvesztés (7'50"),
PINCZEHELYI SÁNDOR:
Összekötés (3'35")

fa (*Mecsek*, 1971) elnevezésű akciójukon egy kiválasztott fát festenek csíkosra, egy másikon hengereket gurítanak le a hegyoldalon (*Sárga-sáv, Mozgó papír*, 1971). Ezek az akciók a geometrikus formák és a táj, a domborzati viszonyok, a természet kölcsönhatását demonstrálták.

Elsősorban dokumentumértékük miatt jelentősek Pinczehelyi *Közlemények* címen bemutatott, 1973 és 1978 között írógéppel írott, falra installált levelei. E munkanaplók a tagokat informálták az elkészült tervekről, azok megvalósulásáról, valamint híreket közöltek kiállításokról és más aktuális eseményekről.

A kollektív művek után érdemes felhívni a figyelmet néhány egyéni műre is. A csoport tagjai közül kétségtelenül Pinczehelyi Sándor és Halász Károly pályája a legismertebb, hiszen cikkek és tanulmányok mellett vastkos katalógus is megjelent róluk.³

Pinczehelyi pályája elején festményeket készített oldott, geometrikus stílusban (*Kék, zöld*, 1969), majd zománcmunkákat. Néhány esztendő elteltével a geometriát felváltották a fényképek, fotószekveneciák (*Lépcsők*, 1973; *Kopernikusz emlékére I-II.*, 1973). A kezdeti útkeresést követően megtalálta művészetének egyik fő motívumát, a csillagot. 1972-ben elkészítette a kőből kirakott csillag akciójának fotósorát. 1973-ban született meg máig legismer-

fotó: Berényi Zsuzsa

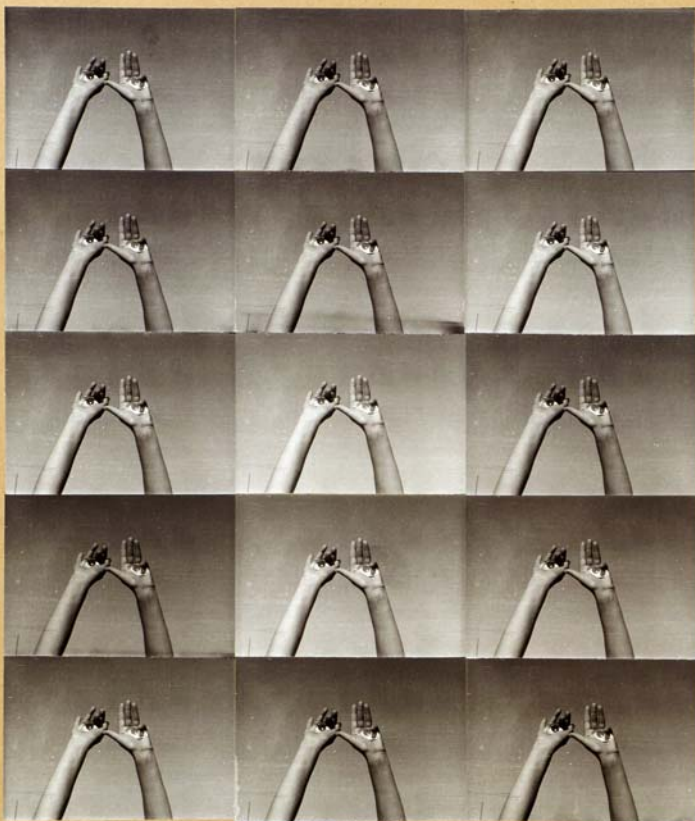
fotó: Berényi Zsuzsa

FICZEK FERENC: Csillag, formázott vászon, 110x115x6 cm

tebb munkája, a *Sarló és kalapács* című fotó, illetve ennek szitanyomat-változata. Az utóbbi Honisch magyar avantgárdról szóló publikációja révén Nyugat-Európában is ismertté vált. Ezt követően konceptuális fotók következtek (*Leves*, 1974) életművében, illetve a sarlós szériamunkák (*Hengerek I-III.*, 1975). Pinczehelyinek ez a pályája gerincét adó, csillagos, sarlós, kalapácsos, utcaköves emblematikus periódusa közel tíz esztendeig tartott. Ugyan már 1979-ben megcsinálta első piros, fehér, zöld színű, kenyeret ábrázoló szitanyomatát, a nemzeti színű hagymát, paprikát, halat, bejglit megjelenítő grafikáinak nagy része már a műhely felbomlása után, Makón született. A 80-as évek elején a konceptművészet átadta a helyét a gyorsan hódító új irányzatnak, a szubjektív, érzékletes újfestészetnek.

fotó: Berényi Zsuzsa

fotó: Berényi Zsuzsa

KISMÁNYOKY KÁROLY: Tekintetek, 1973, zselatinosezüst-papír, 15db 73,5x62,5 cm darabonként

A radikális eklektika népszerűvé válása mellesleg hozzájárult a Pécsi Műhely megszűnéséhez, mégpedig többek között azzal, hogy megváltoztatta Halász Károly és Pinczehelyi Sándor stílusát. Munkásságuknak ez az újabb szakasza tülesik a jelen kiállítás látókörén.

A múlt esztendőben elhunyt Halász Károly életútját is számos cikk és vaskos katalógus⁴ méltatja. Halászra is hatott a konstruktivizmus, gondoljunk csak geometrikus sugaras nyomataira és temperaképeire (*Sugaras elemek I–II.*, 1968). A 70-es évek elején egy magasles szerkezeti elemeiből alakította ki emblematis motívumát, amit évekig variált. Pernecky Gézával való megismerkedése, kölni utazása inspirálta konceptuális műveit, városnévtábla-fotóit, objektjeit, múzeumbefőtjtjeit és ampulláit (*Múzeum, Stelázi múzeum*, 1972–73). Fotósorozatai pedig a videofilmre vett akciókat helyettesítették. Fontos szerepet játszott művészetében a televízió (*Pseudo videó*, 1975). A *Privátadás I–IV.* (1974) című fotósorán a művész szó szerint belebújik a televízió dobozába. A 80-as évek elejétől azután Halásznál is megjelentek a gesztuselemek, de ez már pályájának egy következő periódusa.

Mindenképpen meg kell említenem Ficzek Ferenc tevékenységét, így a *Gömb áthatás* (1969) című művét, az árnyékkal való kézfogást dokumentáló fotósorát

fotó: Berényi Zsuzsa

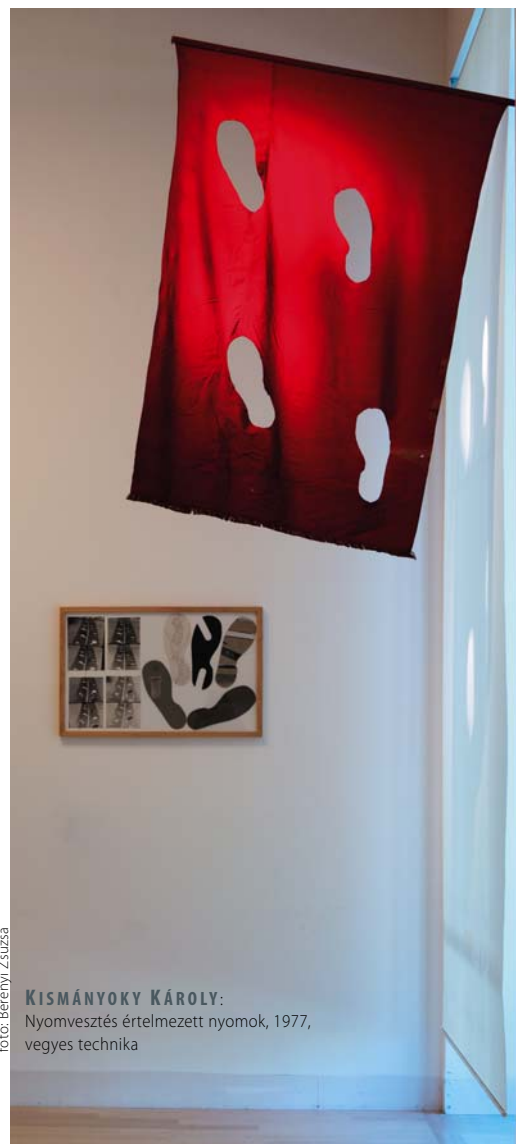
FICZEK FERENC: Ablak III., 1978, fa, domborított vászon, 170x137 cm

(*Kézfogás*, 1977), formázott vászon képeit, Szijártó Kálmán fotóját, az *Art gesztusok* (1971) és Kismányoky Károly–Szijártó Kálmán *Guruló csík* (1975) című tájaciókhöz kapcsolódó maxi szitanyomatát.

A rendezéssel kapcsolatban egyetlen észrevételt tennék. Nekem úgy tűnt, Pinczehelyi Sándor művészete nem kapott a súlyához méltó figyelmet, ugyanakkor megértem a kurátorokat is, akik szándékoltnak a műhelytagok kevésbé ismert alkotásait akarták előtérbe állítani. Ezt a célkitűzésüket sikeresen megvalósították. Összegzőképpen elmondható, hogy korrekt, jól felépített, alaposan dokumentált tárlatot láthatnak az érdeklődők a Ludwig Múzeumban.

Jegyzetek:

- 1 „Az akciók tulajdonképpen Kismányoky Károly és Szijártó Kálmán kitalációi voltak, ehhez mi – Ficzek Ferenc, Halász Károly – csak kapcsolódunk, de a kísérletezést már közösen csináltuk.” Lóska Lajos: A jelkép visszatárgyiasítása. Beszélgetés Pinczehelyi Sándorral, *Művészet*, 1985/10, 44–48.
- 2 Beke László: *Képzőművészet 2000-ben. Művészet/elmélet*, Budapest, 1994, 56–67.
- 3 Kovalovszky Márta: *Pinczehelyi Sándor*, Pécs, 2010.
- 4 Hopp-Halász Károly, Pécs, 2011.

fotó: Berényi Zsuzsa

KISMÁNYOKY KÁROLY: Nyomvesztés értelmezett nyomok, 1977, vegyes technika